

Vastaanottaja

Valkeakosken kaupunki

Asiakirjatyyppi

Selvitys

Päivämäärä

30.10.2024

Viite

1510073248

VALKEAKOSKEN KAUPUNKI

VALKEAKOSKEN RANTOJEN OSAYLEISKAAVA-ALUEEN RAKENNUSPERINNÖN KARTOITUS

Laatija	Juha Riihiranta
Tarkastaja	Henna Leppänen
Kuvaus	Valkeakosken rantojen osayleiskaava-alueen rakennusperinnön kartoitus
Kannen kuva	Ote vuoden 1899 mittaukseen perustuvasta venäläisestä topografisesta kartasta Ritvalan kylän kohdalta (Kansallisarkisto).

SISÄLTÖ

1.	JOHDANTO	3
2.	HISTORIAALLISET TILAKESKUKSET	4
2.1	Menetelmät	4
2.2	Lähtöaineistot	4
2.3	Tulokset	5
3.	JÄLLEENRAKENNUSAJAN RAKENNUSPERINTÖ	7
3.1	Menetelmät	8
3.2	Tulokset	8
4.	LOMARAKENTAMINEN ENNEN VUOTTA 1950	8
4.1	Menetelmät	8
4.2	Tulokset	8
	Lähteet	

1. JOHDANTO

Valkeakosken kaupunginhallitus päätti kokouksessaan 23.5.2022 käynnistää Valkeakosken rantojen osayleiskaavan päivittämisen. Kaavan valmisteluaineisto oli nähtävillä 1.2.-15.3.2024 välisen ajan.

Pirkanmaan maakuntamuseo on Valkeakosken rantojen osayleiskaavan osallistumis- ja arviointisuunnitelmasta antamassaan lausunnossa (27.1.2023) todennut, että kaava-alueelta on syytä laatia selvitys, jossa tarkastellaan rantojen potentiaalisesti arvokkaaksi arvioitua rakennuskantaa pihapiiritasoisesti. Lausunnon mukaan maakunnallisten arvoalueiden lisäksi Valkeakosken ranta-alueilla on todennäköisesti myös paikallisesti arvokkaita kohteita sekä mahdollisesti myös arvokkaita aluekokonaisuuksia. Maakuntamuseon lausunnossa todetaan, että vapaa-ajan asumisen osalta tulee kiinnittää huomiota erityisesti 1950-lukua vanhempaan rakennuskantaan, julkisessa käytössä olleisiin kohteisiin sekä nuorempiin, lyhyen ajan sisällä rakentuneisiin aluekokonaisuuksiin.

Kaava-alueelta ei aikaisemmin ole juurikaan tehty rakennetun ympäristön selvityksiä. Tässä selvityksessä on kartoitettu vanhojen karttojen sekä rakennus- ja huoneistorekisterin (RHR) tietojen perusteella Valkeakosken rantojen osayleiskaavan alueella sijaitsevia historiallisia tilakeskuksia, jälleenrakennusajan rakennusperintöä ja maisemallisesti vaikuttavaa lomarakentamista. Selvitys ei ole sisältänyt maastokäyntejä, joten se toimii myöhempien, tarkempien inventointien esiselvityksenä.

2. HISTORIALLISET TILAKESKUKSET

2.1 Menetelmät

Valkeakosken rantojen historiallisia tilakeskuksia ja niissä mahdollisesti sijaitsevaa arvokasta rakennuskantaa pyrittiin tunnistamaan vanhojen karttojen avulla. Kartat ovat korvaamaton lähde tutkittaessa maankäytössä ja ympäristössä tapahtuneita muutoksia. Rakennusinventoinnissa karttojen avulla voidaan selvittää asutuksen ja tonttimaiden sijoittumista ja kehitystä. Näin voidaan muodostaa ilman maastokäyntejä käsitys vanhimman rakennuskannan sijoittumisesta ja todennäköisestä iästä. Historiallisista kartoista tuotettu paikkatieto voidaan esittää teemakartoilla tai yhdistää muihin aineistoihin erilaisia analyysejä varten.

Vanhat kartat ovat vaativia lähdeaineistoja, joiden syvälinen ymmärtäminen edellyttää mm. kartan laadintatavan ja käyttötarkoituksen tuntemusta. Suomen vanhimmat suurimittakaavaiset kartat on laadittu hyvin rajatuilta alueilta siten, että yksittäisessä kartassa on usein kuvattu vain yhden kylän tai kiinteistön alue.

Historiallisia tilakeskuksia paikannettiin 1900-luvun taitteessa laadittujen venäläisten topografisten karttojen sekä 1920- ja 1940-luvuilla laadittujen pitäjänkarttojen avulla. Vanhojen karttojen tontti- ja rakennusmerkinnät paikannettiin nykykoordinaatistoon pistekohteiksi QGIS-paikkatieto-ohjelmaa käyttäen. Karttojen perusteella paikannetuista vanhoista asutuspaikoista jätettiin huomioimatta sellaiset kohteet, jotka ovat Maastotietokannan ja RHR-aineiston perusteella rakentamattomia.

2.2 Lähtöaineistot

Kaava-alue sisältyy vuosina 1899–1912 mitatun venäläisen topografikartaston kattamaan alueeseen. Suomessa topografikarttojen jäljennöksistä valmistettiin 1900-luvun taitteessa kaksi karttasarjaa

(mittakaavassa 1:42 000): toinen maanmittausylihallitukselle ja toinen senaatin sota-asiaintoimituskunnalle. Maanmittausylihallitus jatkoi näiden ns. Senaatin karttojen ajantasaisina pitämistä 1920-luvulle asti, joten Kansallisarkistossa säilytettävät karttalehdet eivät välttämättä kuvaa yksinomaan alkuperäisen kartoitushetken maan-käyttöä.

Valkeakoskelta on 1920- ja 1940-luvuilla julkaistu laaja-alaiset ja melko yksityiskohtaiset karttasarjat mittakaavassa 1:20 000 (Kuvat 2 ja 3). Kumpikaan lehtijakoisista pitäjänkarttasarjoista ei kuitenkaan kata koko kaava-aluetta, sillä karttoja on laadittu osittain vain kuntakohtaisesti. Pitäjänkartat perustuvat vanhoihin toimituskarttoihin, joiden ajantasaisuutta on tiettävästi ainakin osittain tarkistettu täydennysmittauksilla. Valkeakoskea koskeva 1940-luvun pitäjänkarttasarja on käytännössä mustavalkea uusintapainos 1920-luvun värillisistä karttalehdistä. Ensimmäiset peruskartat kaava-alueelta on painettu 1950-luvulla.

Valkeakosken kaupungin ylläpitämä rakennus- ja huoneistorekisteri sisältää tietoja mm. rakennusten sijainneista, valmistumisajankohdista ja käyttötarkoituksista. Sekä sijainti- että valmistumisajankohdatietoihin sisältyy epätarkkuuksia, virheitä ja puutteita erityisesti vanhempien rakennusten kohdalla. Esimerkiksi rekisteriin on saatettu kirjata rakennuksen valmistumisajankohdaksi virheellisesti rakennuksen peruskorjaus- tai laajennusajankohta.

Kuva 1. Ote venäläisestä topografisesta kartasta Saarioisjärven kohdalta. Kuvan oikeassa alareunassa näkyy Jutikkalan kartanon rakennusrykelmä ja kuvan yläosassa, kapeikon kohdalla on Uittamon talon rakennuksia. (Kansallisarkisto)

2.3 Tulokset

Vanhojen karttojen perusteella kaava-alueelta tunnistettiin yhteensä **100 historiallista tilakeskusta/tonttia**, jossa on Valkeakosken rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan yksi tai useampi **vv. 1700–1939 valmistunut rakennus**.

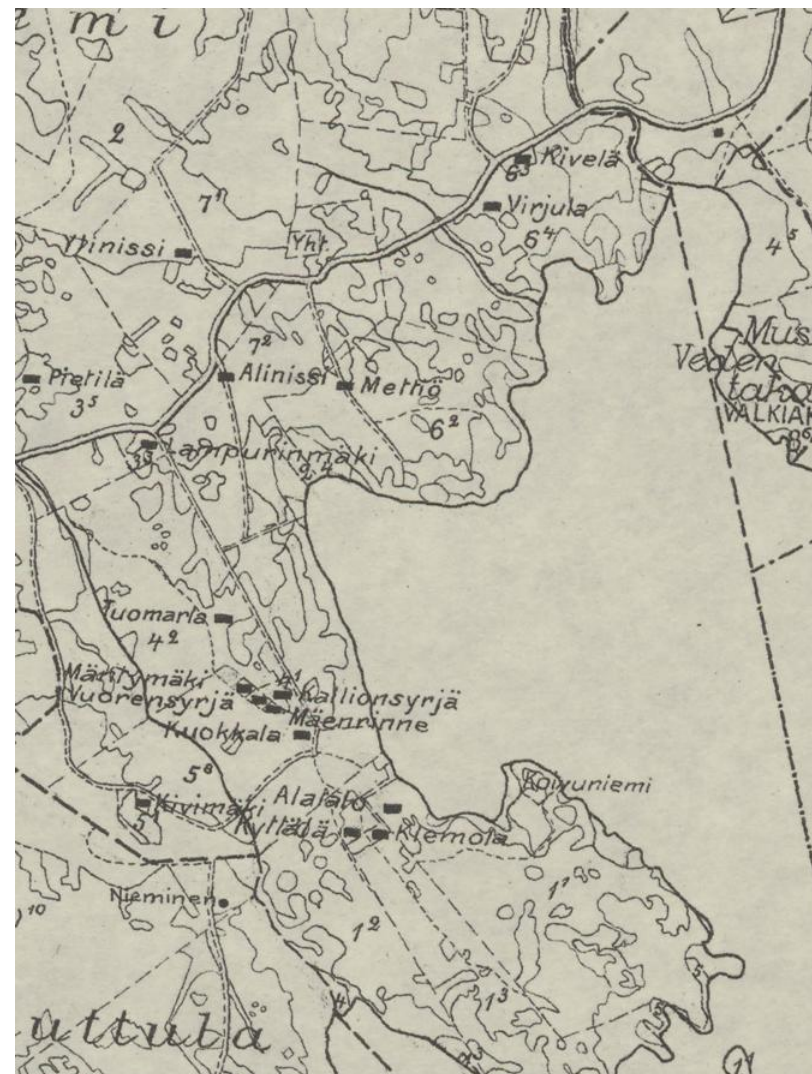
Edellisten lisäksi tunnistettiin **41 historiallista tilakeskusta/tonttia**, jossa on rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen mukaan pelkästään **vv. 1940–2023 valmistuneita rakennuksia**. Vierekkäiset tilakeskukset muodostavat monin paikoin 2–5 pihapiirin rakennusryppäitä, mikä pienentää erillisten kohteiden määrää. 1900-luvun alkupuolella laadituille kartoille merkityistä tilakeskuksista/tonteista on autioitunut 25.

Asutuspaikannukset perustuvat venäläisiin topografikarttoihin ja 1920-luvun pitäjänkarttoihin, joista jälkimmäisten laatimisessa on aikanaan käytetty ainakin osittain vanhentuneita tietoja. Lisäksi pitäjänkartat kattavat vain osan kaava-alueesta. Näitä puutteita pyrittiin tässä selvityksessä täydentämään 1950-luvun peruskarttojen sekä rakennus- ja huoneistorekisterin tiedoilla.

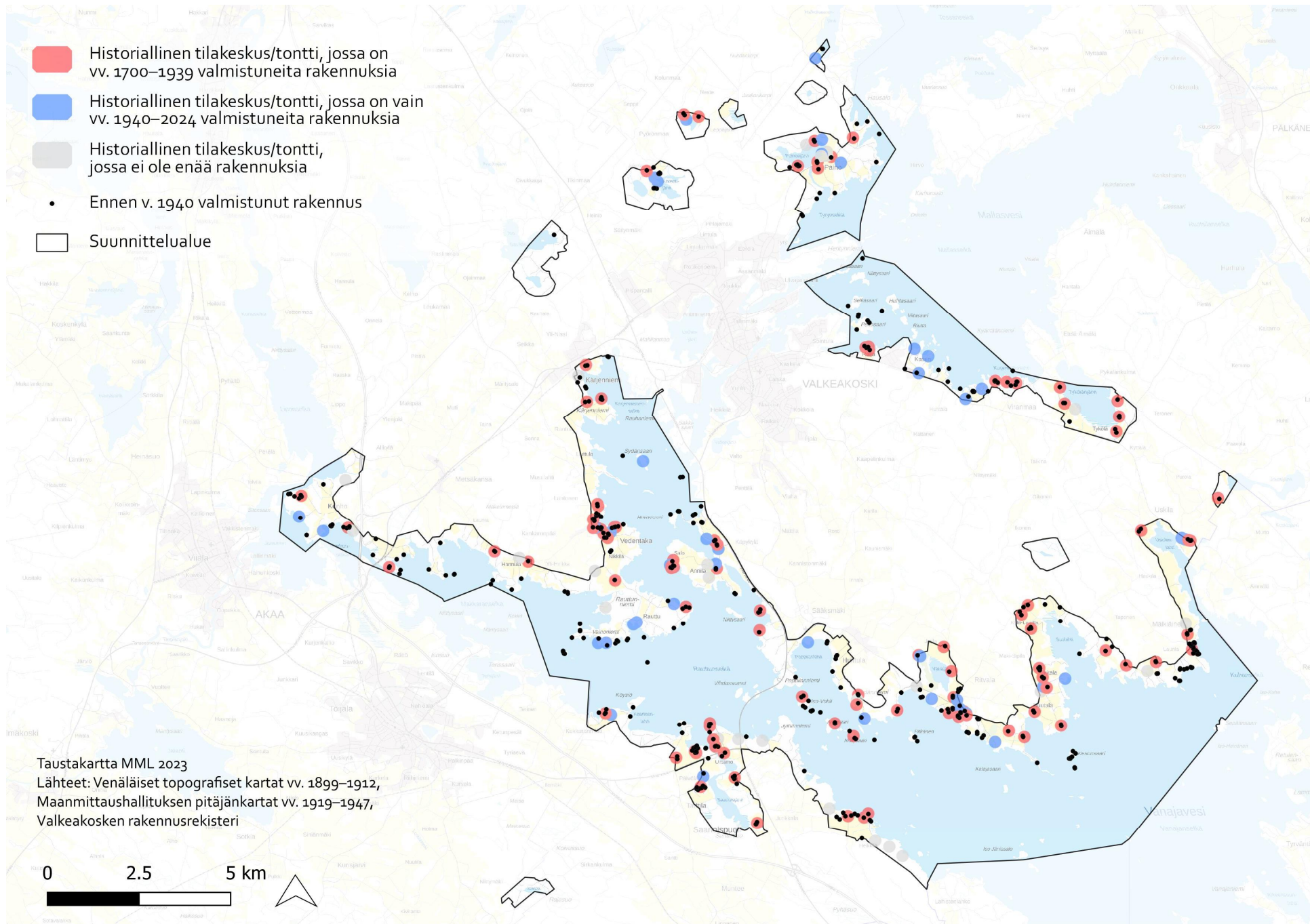
Paikannetut potentiaaliset tilakeskukset ja RHR-aineiston mukaiset, ennen vuotta 1940 valmistuneet rakennukset on esitetty kartalla sivulla 7 (Kuva 4).

Kuva 2. Ote vuonna 1924 painetusta pitäjänkarttalehdestä IV:5/19 Vanajavedeltä Jylhänniemen ja Sydänniemen välistä. Kuvassa näkyviin saariin on alettu rakentaa 1900-luvun alussa. (Maanmittauslaitos)

Kuva 3. Ote vuonna 1947 painetusta pitäjänkarttalehdestä IV:5/13 Kärjenniemen kylän kohdalta (Maanmittauslaitos)

Kuva 4. Potentiaaliset historialliset tilakeskukset.

3. JÄLLEENRAKENNUSAJAN RAKENNUSPERINTÖ

3.1 Menetelmät

Jälleenrakennusajan rakennuksia pyrittiin selvittämään Valkeakosken kaupungin ylläpitämän rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen perusteella. Rekisterissä on sijaintitiedot kunnan alueella sijaitsevista rakennuksista käyttötarkoituksineen ja rakennusvuosineen.

Rakennus- ja huoneistorekisteriä koskevat epätarkkuudet tulee ottaa huomioon selvityksen tuloksia arvioitaessa. Puutteiden vuoksi kaikkia jälleenrakennusajan rakennuksia tai pihapiirejä ei ole mahdollista tunnistaa kartta- ja paikkatietoanalyysien avulla, vaan tarkempi selvittäminen edellyttää maastoinventointeja.

Jälleenrakennusajan rakennusperinnön selvittämiseksi rakennus- ja huoneistorekisteristä otettiin tarkasteluun mukaan **1940- ja 1950-luvuilla rakennetut asuin- ja lomarakennukset**.

3.2 Tulokset

Kaava-alueella on RHR-aineiston perusteella 114 asuin- tai loma-asuinrakennusta, jotka on rakennettu jälleenrakennusaikana 1940-luvulla ja 257 asuin- tai loma-asuinrakennusta, jotka on rakennettu 1950-luvulla (Kuva 5). Yhteensä näillä kahdella vuosikymmenellä rakennettuja asuin- ja loma-asuinrakennuksia on RHR-aineiston perusteella 371. Rakennus- ja huoneistorekisterin sijainti- ja ominaisuustiedoissa olevat puutteet tulee ottaa huomioon selvityksen tuloksia arvioitaessa.

4. LOMARAKENTAMINEN ENNEN VUOTTA 1950

4.1 Menetelmät

Ennen rakennuslain voimaantuloa vuonna 1969 loma-asunnot ja rantasaunat rakennettiin usein lähelle rantaviivaa. Tällaiset rantamökit edustavat historiallista rantakerrostumaa, ja ne voivat olla järvimaisemassa näkyviä. Vanhaa lomarakentamista selvitettiin rakennus- ja huoneistorekisterin tietojen perusteella.

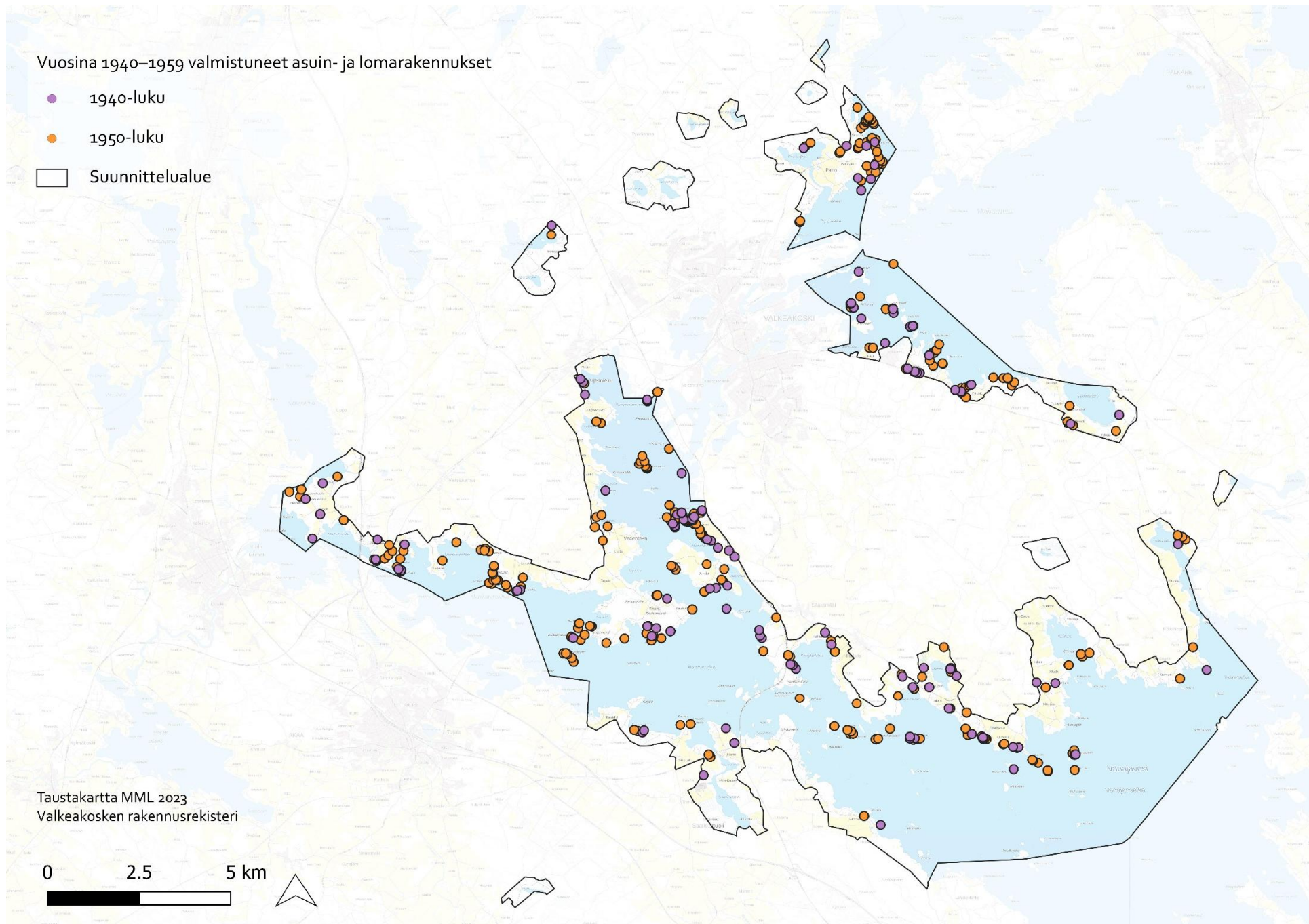
Rekisteristä otettiin tarkasteluun mukaan ennen vuotta 1950 rakennetut lomarakennukset ja talousrakennukset. RHR-aineistossa olevien puutteiden vuoksi kaikkia vanhoja lomarakennuksia ja saunoja ei ole mahdollista tunnistaa kartta- ja paikkatietoanalyysien avulla, vaan tarkempi selvittäminen edellyttää maastoinventointeja.

4.2 Tulokset

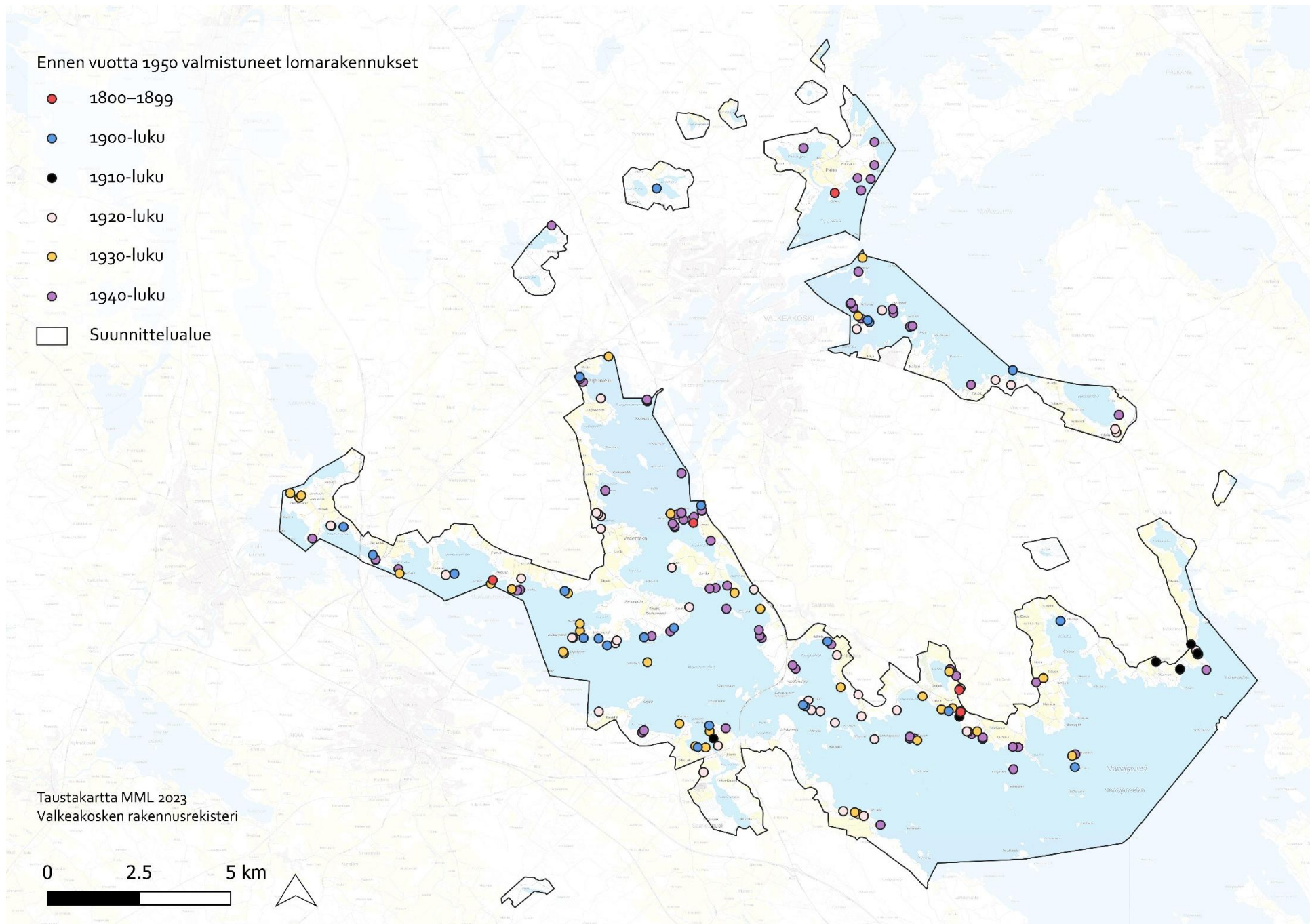
Kaava-alueella on RHR-aineiston perusteella 185 loma-asuinrakennusta, jotka on rakennettu ennen vuotta 1950 (Kuva 6). Osa rakennuksista sijoittuu hyvin lähelle rantaviivaa. Rakennus- ja huoneistorekisterin sijainti- ja ominaisuustiedoissa olevat puutteet tulee ottaa huomioon selvityksen tuloksia arvioitaessa.

Nykyisten loma-asuinrakennusten valmistuminen vuosikymmenittäin:

1800-luku: 5 rakennusta
 1900-luku: 24 rakennusta
 1910-luku: 8 rakennusta
 1920-luku: 39 rakennusta
 1930-luku: 33 rakennusta
 1940-luku: 76 rakennusta

Kuva 5. Vuosina 1940–1959 rakennetut asuin- ja lomarakennukset (Valkeakosken kaupunki)

Kuva 6. Ennen vuotta 1950 rakennetut lomarakennukset (Valkeakosken kaupunki)

LÄHTEET

Kansallisarkisto: Valkeakoskea koskevat venäläiset topografiset kartat vv. 1899–1912.

Maanmittauslaitos: Peruskarttarasteri, WMS-rajapinta-aineisto.

Maanmittauslaitos: Valkeakoskea koskevat lehtijakoiset pitäjänkartat vv. 1921–1927 ja vv. 1943–1947.

Maanmittauslaitos: Vanhat peruskartat.

Valkeakosken kaupungin rakennus- ja huoneistorekisteri (RHR).
Aineisto irrotettu 25.1.2023.